

PACEMAKEROVÁ KARDIOMYOPATIE

MUDr. Andrea Mažárová, MUDr. Mgr. Alan Bulava, MUDr. Martin Hutýra, Ph.D., prof. MUDr. Jan Lukl, CSc.

I. interní klinika LF UP a FN, Olomouc

V kazuistice prezentujeme klasický případ pacemakerové kardiomyopatie. Tato diagnóza vzhledem k rozmachu kardiostimulační terapie nepatří mezi rarity, ale i přesto se na ni podle našich zkušeností často nepomýšlí. Chtěli bychom upozornit na některá fakta související s touto diagnózou, a předejít tak zbytečnému vyšetřování pacientů, eventuálně nesprávně indikované léčbě.

Interní Med. 2006; 4: 201–203

Popis případu

Jedná se o 77letou pacientku s anamnézou paroxyzmální fibrilace síní a arteriální hypertenze, které byl v říjnu 2004 implantován kardiostimulátor v režimu DDDR pro sick sinus syndrom se současnou poruchou AV vedení. Od implantace nemocná udávala postupné zhoršování námahové dušnosti, na EKG přetrvávala 100 % DDD sekvenční stimulace. Proto byla v prosinci 2004 vyšetřena echokardiograficky, kde byla zjištěna hemodynamicky významná mitrální regurgitace III. st. s progresí dilatace levé síně (61 × 55 mm měřeno z apikální čtyřdutinové projekce) s poklesem ejekční frakce levé komory (EFLK) na 45 % – ve srovnání s echokardiografic-

kým vyšetřením z února 2004, kdy byla mitrální insuficience zcela nevýznamná, EFLK 60 % a levá síň měla normální velikost.

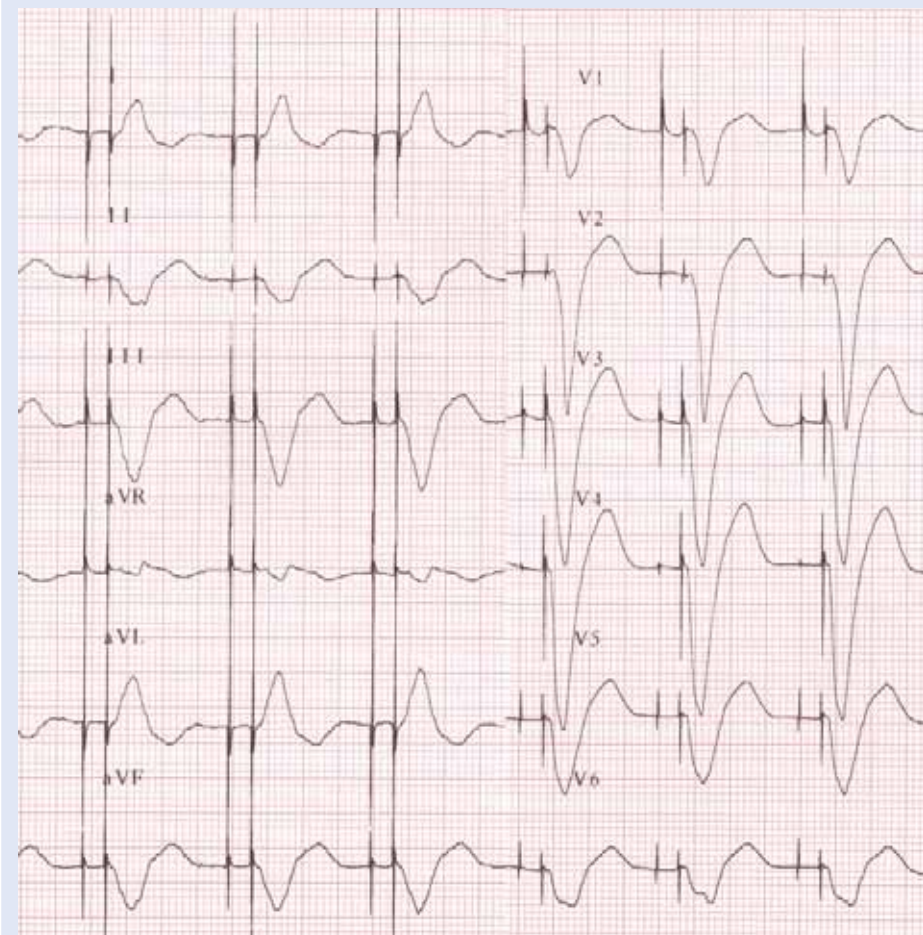
Ve snaze vyhnout se stimulovanému rytmu jsme prodloužili AV delay kardiostimulátoru na 300 ms, nicméně ani po přeprogramování nedochází k spontánnímu AV převodu a na EKG je stále dokumentována 100 % stimulace pravé komory.

V únoru 2005 byla pacientka hospitalizována pro výraznou klidovou dušnost s ortopnoe. Fyzikální vyšetření při přijetí prokázalo na plicích nepřívzvučné chrůpky bazálně a systolický šelest nad mitrální chlopní II–III/6. Ostatní nález byl bez pozoruhodností. Krevní obraz, koagulace i základní biochemie včet-

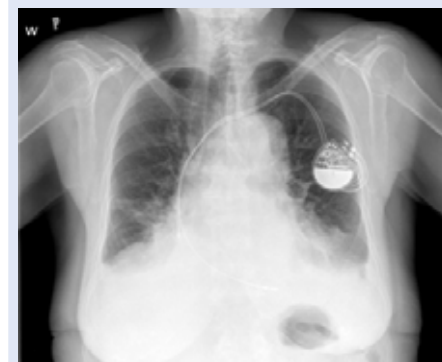
ně troponinu byly v normě. Na EKG byla zachycena 100 % AV sekvenční stimulace (šířka stimulovaného QRS komplexu 180 ms) – obrázek 1. Na RTG snímku hrudníku byla popsána akcentovaná plicní cévní kresba při městnání v malém oběhu, menší fludothorax bilaterálně a rozšíření srdečního stínu – obrázek 2. Koronarografické vyšetření neodhalilo žádnou abnormalitu.

Po stabilizaci stavu i.v. diuretiky byla opět provedena echokardiografie s nálezem těžké mitrální regurgitace III.–IV. stupně do dilatované a remodelované levé síně (80×56 mm) – obrázek 3. EFLK byla hodnocena na 35 %. Byl indikováno vyšetření tkáňovou dopplerometrií (TDI, tissue Doppler Imaging)

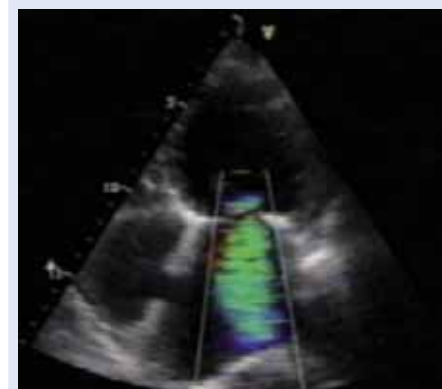
Obrázek 1. EKG se širokým stimulovaným QRS komplexem před implantací biventrikulárního kardiostimulátoru

Obrázek 2. Snímek hrudníku při městnání v malém oběhu s původním dvoudutinovým kardiostimulátorem

Obrázek 3. Apikální 4dutinová projekce zachycující významnou mitrální regurgitaci – echokardiografické vyšetření je provedeno před implantací biventrikulárního kardiostimulátoru

ke zjištění přítomnosti event. intraventrikulární asynchronie. V té době byl kardiostimulátor přeprogramován na VVI stimulaci pro přítomnou fibrilaci síní a během vyšetření se střídal stimulovaný a nativní rytmus. Při nativním rytmu byl dokumentován prakticky synchronní stah LK septolaterálně a anteroposteriorně, kdežto při stimulované srdeční akci bylo zjištěno výrazné septolaterální zpoždění ve vrcholovém dopředném systolickém pohybu.

V dalším průběhu hospitalizace byla provedena elektrická verze fibrilace síní na sinusový rytmus. Vzhledem k výše provedeným vyšetřením prokazujícím asynchronii komorového stahu při stimulovaném rytmu (pravokomorová elektroda umístěná v hrotu pravé komory) byla pacientka indikována k implantaci biventrikulárního kardiostimulátoru. Výkon byl proveden 18. 3. 2005 bez komplikací a pacientka byla propuštěna do domácího ošetřování. Při biventrikulární stimulaci došlo k zúžení šíře stimulovaného QRS komplexu na 120 ms – obrázek 4. Pozici elektrod na skiagramu zachycuje obrázek 5.

S odstupem dvou měsíců od implantace biventrikulárního kardiostimulátoru bylo provedeno kontrolní echokardiografické vyšetření, které ukázalo reverzní remodelaci LK, zlepšení EFLK na 45 %, pou-

ze nevýznamnou mitrální regurgitaci a normální velikost levé síně – obrázek 6. Nemocná nadále zůstává v péči naší kardiologické ambulance, kam chodí na pravidelné kontroly. Klinicky dušnost výrazně ustoupila, t.č. je ve funkční třídě NYHA I-II.

Diskuze

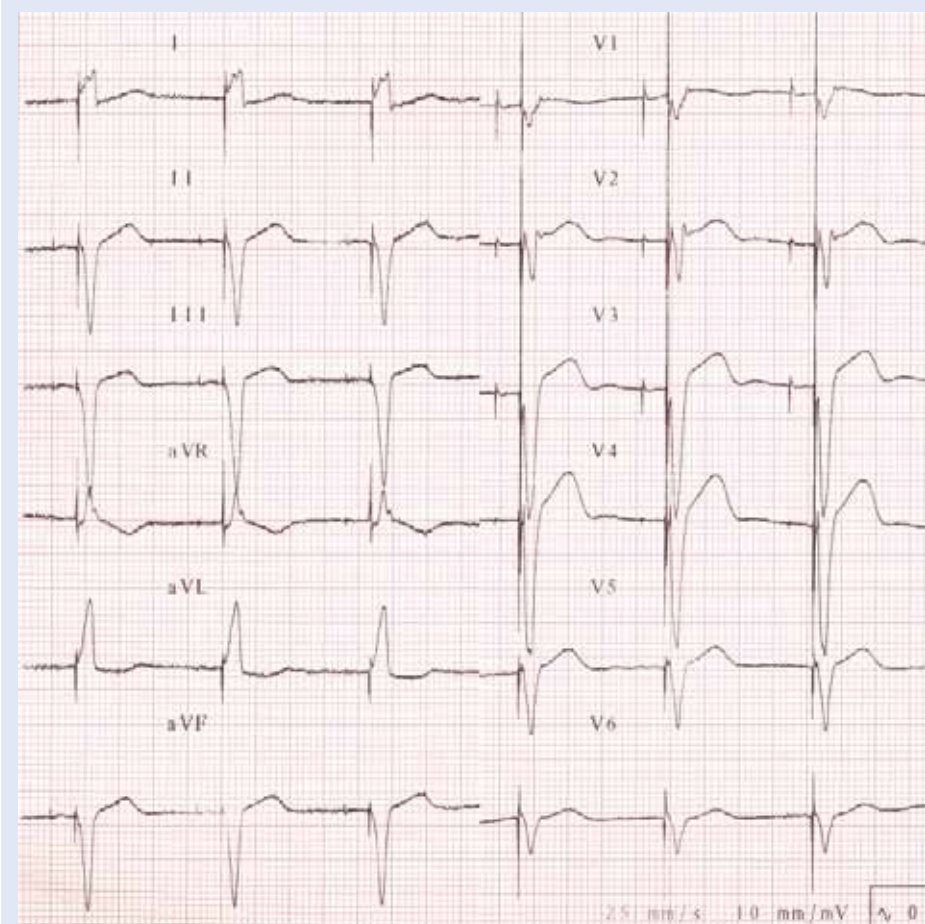
Jak je zjevné z našeho případu, příčina pacemakerové kardiomyopatie spočívá v postupném zhoršování systolické funkce levé komory při asynchronním stahu způsobeném hrotovou stimulací pravé komory. Společně s ní se rozvíjí funkční mitrální regurgitace. S funkční mitrální regurgitací se běžně setkáváme u dilatační kardiomyopatie, kde základním patofyziologickým mechanismem je změna velikosti, tvaru a funkce levé komory a síně, dilatace a dysfunkce mitrálního anulu (10, 13, 8). U pacemakerové kardiomyopatie může být příčina:

1. ve ztrátě AV synchronizace (u 1dutinových kardiostimulátorů) nebo nepřiměřeného AV intervalu a upgrading na 2dutinový kardiostimulátor event. úprava AV intervalu může upravit nebo zlepšit mitrální regurgitaci (4, 2)
2. v dysfunkci papilárního svalu, která spočívá v poruše časové sekvence aktivace mitrálního aparátu způsobené stimulací pravé komory (14)

3. desynchronizací kontrakce levé komory způsobené stimulací z hrotu pravé komory, byť i při optimálním AV intervalu (5, 7).

V našem případě se jednalo o pacientku s pacemakerovou kardiomyopatií, která vznikla způsobem popsaným v bodě 3. Desynchronizace kontrakce levé komory vede k vyčerpání kontraktilní schopnosti myokardu a ke zhoršení systolické funkce. Existuje řada studií, které prokázaly nepříznivý vliv pravokomorové stimulace na systolickou i diastolickou funkci LK (1, 15). V dlouhodobém efektu při pravokomorové stimulaci dochází k regionálním poruchám perfuze levé komory a poklesu její EF, srdečního výdeje a zhoršení tolerance fyzické námahy. Histologicky se jedná o dezorganizaci myofibril, vznikají dystrofické kalcifikace, hypertrofují Purkyňovy buňky a na buněčné úrovni dochází k dezorganizaci mitochondrií (9). Také je prokázáno, že u pacientů s chronickou kardiostimulací dochází k remodelaci a k redistribuci svaloviny myokardu – ztenčuje se v časně aktivovaných segmentech a ztlusťuje se v segmentech aktivovaných pozdě (11).

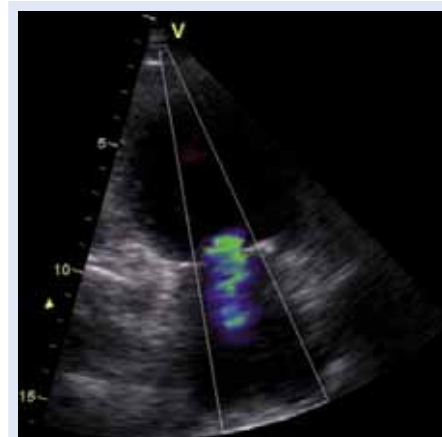
Obrázek 4. EKG po implantaci biventrikulárního kardiostimulátoru, kdy došlo k významnému zúžení stimulovaného QRS komplexu

Obrázek 5. Snímek hrudníku po implantaci biventrikulárního kardiostimulátoru – vzhledem k okluzi levé podklíčkové žíly je elektroda stimulující levou komoru zavedena zprava, původní elektrody (síňová a pravokomorová) byly ponechány

Obrázek 6. Apikální 4dutinová projekce zachycující nevýznamnou mitrální regurgitaci – echokardiografické vyšetření je provedeno po implantaci biventrikulárního kardiostimulátoru

Podle jedné z posledních studií (12) se biventrikulární stimulace jeví jako vhodná metoda léčby nejenom pacientů se systolickou dysfunkcí a desynchronizací levé komory, ale i pacientů s normální EFLK vyžadující trvalou stimulaci. Tato studie PAVE srovnávala biventrikulární stimulaci oproti konvenční pravokomorové stimulaci u nemocných po ablaci AV uzlu pro perzistující fibrilaci síní. Průměrná EFLK pacientů zařazených do studie byla 45 %. Zjistilo se, že u nemocných s konvenční pravokomorovou stimulací byl po půl roce sledování signifikantní pokles EFLK na rozdíl od pacientů, kterým byl implantován biventrikulární stimulátor.

Za zmínku stojí i fakt, že komorová desynchronizace způsobená pravokomorovou stimulací může mít za následek tak významnou mitrální regurgitaci, že vede k následnému srdečnímu selhání i při normální EFLK, což ovšem kontrastuje se současnými indikačními kritérii pro resynchronizační terapii (EFLK $\leq$ 35 %). V literatuře jsou dobře dokumentovány případy s významnou mitrální regurgitací způsobenou pravokomorovou stimulací při zachované EFLK, kteří profitovali z implantace biventrikulární stimulace (6, 3).

Závěr

Biventrikulární stimulace je v současnosti nejmodernější způsob léčby pokročilého srdečního selhávání. Je prokázán její příznivý vliv na zlepšení funkční zdatnosti pacientů, snížení počtu rehospitalizací pro srdeční selhání, zlepšení funkce levé komory a regresi funkční mitrální regurgitace. Je nutno dodat, že resynchronizační terapie nezlepšuje

mitrální regurgitaci způsobenou strukturálními abnormalitami mitrální chlopně.

Pro úplnost ještě uvádíme současné indikace k implantaci biventrikulární stimulace podle doporučení České kardiologické společnosti: jedná se o pacienty se srdečním selháváním při vyčerpané farmakoterapii (diuretika, ACE-inhibitory, betablokátory (carvedidol ev. bisoprolol) a spironolakton) ve funkční skupině NYHA III nebo IV s nízkou EFLK

pod 35 %, kteří mají na EKG blok levého Tawarova raménka nebo intraventrikulární poruchu vedení se šíří QRS nad 150 ms nebo nad 120 ms se současně echokardiograficky potvrzenou intraventrikulární asynchronií levé komory.

MUDr. Andrea Mažárová

I. interní klinika LF a FN
I. P. Pavlova 6, 775 20 Olomouc
e-mail: mazarova@hotmail.com

Literatura

1. Bedotto JB, Grayburn PA, Black WH, et al. Alterations in left ventricular relaxation during atrioventricular pacing in humans. *J Am Coll Cardiol* 1990; 15: 658–664.
2. Berglund H, Nishioka T, Hackner E, et al. Ventricular pacing: A cause of reversible severe mitral regurgitation. *Am Heart J* 1996; 135: 1035–1037.
3. Disney PJ, Ashby DT, Young GD, et al. Biventricular pacing for severe mitral regurgitation following atrioventricular nodal ablation. *PACE* 2003; 26: 643–644.
4. Haas JM, Strait GB. Pacemaker-induced cardiovascular failure. Hemodynamic and angiographic observations. *Am J Cardiol* 1974; 33: 295–299.
5. Hanna SR, Chung ES, Aurigemma GP, et al. Worsening of mitral regurgitation secondary to ventricular pacing. *J Heart Valve Dis* 2000; 9: 273–275.
6. Irwin J, Glover M, Barold SS. Pacemaker-induced severe mitral regurgitation treated with biventricular pacing. *PACE* 2003; 26: 2333–2335.
7. Janoušek J, Tomek V, Chaloupecký et al. Dilated cardiomyopathy associated with dual-chamber pacing in infants: Improvement through either left ventricular cardiac resynchronization or programming the pacemaker off allowing intrinsic normal conduction. *J Cardiovasc Electrophysiol* 2004; 15: 470–474.
8. Karagiannis SE, Karatasakis GT, Koutsogiannis N, et al. Increased distance between mitral valve coaptation point and mitral annular plane: Significance and correlations in patients with heart failure. *Heart* 2003; 89: 1174–1178.
9. Karpawich PP, Justice CD, Cavitt DL, et al. Developmental sequelae of fixed-rate ventricular pacing in the immature canine heart: an electrophysiologic, hemodynamic and histopathologic evaluation. *Am Heart J* 1990; 119: 1077–1083.
10. Kono T, Sabbah HN, Rosman H, et al. Left ventricular shape is the primary determinant of functional mitral regurgitation in heart failure. *J Am Coll Cardiol* 1992; 20: 1594–1598.
11. Prinzen FW, Cheriex EC, Delhaas T, et al. Asymmetric thickness of the left ventricular wall resulting from asynchronous electric activation: a study in dogs with ventricular pacing and in patients with left bundle branch block. *Am Heart J* 1995; 130: 1045–1053.
12. Rahul D, Emile D, Christopher F, et al. The PAVE trial: The first prospective randomized study evaluating BV pacing after ablate and pace therapy. Program and abstracts from the American College of Cardiology 53rd annual scientific session; March 7–10, 2004; New Orleans, Louisiana. Late Breaking Clinical Trials. 8-3-2004.
13. Rosario LB, Stevenson LW, Solomon SD, et al. The mechanism of decrease in dynamic mitral regurgitation during heart failure treatment: Importance of reduction in the regurgitant orifice size. *J Am Coll Cardiol* 1998; 32: 1819–1824.
14. Serge Barold S, Eli Ovsyshcher I. Pacemaker-induced mitral regurgitation. *Pace*, 2005; 28: 357–360.
15. Tse HF, Lau CP. Long-term effect of right ventricular pacing on myocardial perfusion and function. *J Am Coll Cardiol* 1997; 29: 744–749.